

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Fakulta pedagogická

Katedra germanistiky

**NĚMECKÉ SUBSTANTIVUM A JEHO POJETÍ V RŮZNÝCH
GRAMATIKÁCH
MORFOSYNTAKTICKÁ KATEGORIE PÁDU**

**GERMAN NOUNS IN GRAMMAR BOOKS: THE
MORPHOSYNTACTIC CATEGOORY OF CASE**

Bakalářská práce

Markéta KOTÁBOVÁ

Studijní program B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obory Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání,
Německý jazyk se zaměřením na vzdělávání
Prezenční studium

Vedoucí práce: Mgr. Jana Kusová, Ph.D.

České Budějovice 2014

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

30. 4. 2014

Podpis studenta

Poděkování

Chtěla bych poděkovat Mgr. Janě Kusové, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce, za cenné rady a připomínky, které byly značným přínosem při psaní této práce a za její ochotu a čas, který mi věnovala.

ANOTACE

Název práce: Německé substantivum a jeho pojetí v různých gramatikách

Morfosyntaktická kategorie pádu

Autor: Markéta Kotábová

Katedra: Katedra germanistiky

Vedoucí: Mgr. Jana Kusová, Ph.D.

Předmětem bakalářské práce je pojetí morfosyntaktické kategorie pádu v různých německých a českých kontrastivních gramatikách. V první části se zaměřím na německé substantivum jako na obecný pojem. Dále se pokusím vymezit pojetí této problematiky v jednotlivých gramatikách, provedu analýzu rozsahu a obsahu. Výsledkem práce bude vymezení přínosu jednotlivých gramatik pro studující DaF a konkretizace obtížných jevů pro studující DaF.

ANNOTATION

Title: German nouns in grammar books: the morphosyntactic category of case

Author: Markéta Kotábová

Department: Department of Germanistic

Supervisor: Mgr. Jana Kusová, Ph.D.

This bachelor's work deals with a morphological and syntactical conception of a grammatical case in various German and Czech grammars. In the first part of the work I focus on a German noun as a general term. Further I define conception of this issue in the particular grammars and analyze extent and content. The result of the bachelor's work is to determinate a contribution to the particular grammars for students DaF and to specify difficult phenomenon for students DaF.

OBSAH

1. ÚVOD	6
2. TEORETICKÁ ČÁST	7
2.1 Německé substantivum – obecně	7
2.2. Morfosyntaktická kategorie pádu v jednotlivých gramatikách	11
2.2.1. <i>Die Grammatik – Dudenreihe (2009)</i>	11
2.2.2. <i>Grundriß der deutschen Grammatik – Eisenberg (2006)</i>	21
2.2.3. <i>Deutsche Grammatik – Engel (2009)</i>	23
2.2.4. <i>Leitfaden der deutschen Grammatik – Helbig/Buscha (2007)</i>	25
2.2.5. <i>Deutsche Grammatik – Hentschel (2010)</i>	30
2.2.6. <i>Handbuch der deutschen Grammatik – Hentschel/Weydt (2003)</i>	31
2.2.7. <i>Mluvnice současné němčiny – Povejšil (1992)</i>	34
3. PRAKTICKÁ ČÁST	36
3.1. Analýza rozsahu a obsahu v jednotlivých gramatikách a jejich přínos pro studující DaF	36
3.1.1. <i>Die Grammatik – Dudenreihe (2009)</i>	36
3.1.2. <i>Grundriß der deutschen Grammatik – Eisenberg (2006)</i>	38
3.1.3. <i>Deutsche Grammatik – Engel (2009)</i>	39
3.1.4. <i>Leitfaden der deutschen Grammatik – Helbig/Buscha (2007)</i>	40
3.1.5. <i>Deutsche Grammatik – Hentschel (2010)</i>	40
3.1.6. <i>Handbuch der deutschen Grammatik – Hentschel/Weydt (2003)</i>	41
3.1.7. <i>Mluvnice současné němčiny – Povejšil (1992)</i>	42
3.2. Obtížné jevy pro studující DaF – konkretizace jevů	43
4. ZÁVĚR	44
5. RESÜMEE	45
6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	47

1. ÚVOD

Německé substantivum patří mezi nejrozsáhlejší slovní druhy. Jeho pojetí je však v každé gramatice rozdílné. Substantivum, potažmo jeho část – kategorie pádu, je pro studenty mnohdy náročná. Morfosyntaktická kategorie pádu není zdaleka tak snadná, jak se může zdát. Naučení se pouze čtyř pádů nestačí. Němčina, jakožto cizí jazyk pro studující DaF, je složitá. Vedle mnohých pravidel se i zde vyskytují výjimky, které je třeba zaznamenat a brát je na zřetel. Autoři se výkladu věnují rozdílně. Co autor, to zaměření na různé detaily. Proto se v mé práci zaměřím zejména na to, jak je v různých německých a česko-německých gramatikách pojímána morfosyntaktická kategorie pádu. Dle mého názoru je toto téma vzhledem k počtu studentů DaF stále aktuální.

V teoretické části se budu nejprve soustředit na podrobný výklad substantiva jako obecného učiva. Stručně seznámím s kategoriemi čísla a rodu, podrobněji pak s kategorií pádu. Po uvedení do problematiky se zaměřím na výklad morfosyntaktické kategorie pádu v jednotlivých gramatikách. Krok za krokem popíši, do jaké hloubky se daný autor při výkladu pádu dostává. Pokusím se čtenáři co nejlépe zprostředkovat tyto poznatky, především osobité pojetí jednotlivých autorů.

V praktické části budu analyzovat rozsah a obsah této problematiky v jednotlivých gramatikách. Zhodnotím na základě svých poznatků přínos jednotlivých gramatik pro studující DaF a vymezím konkrétní jevy, které budou dle mého názoru v rámci zkoumané kategorie obtížné pro studující DaF.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1. Německé substantivum - obecně

Substantiva jsou ohebná plnovýznamová slova, pojmenováváme jimi osoby, zvířata, věci a abstraktní jevy. Lze je tedy rozdělit do dvou základních skupin – na konkréta a abstrakta.

„Konkréta jsou podstatná jména, která označují něco předmětného, objektivního anebo označují osobu. [...]“ (Vltrová, 2009, s. 18)

např. *der Zug (vlak)*, *der Pfannkuchen (palačinka)*, *Strauss (Strauss)*

Konkréta se dále dělí do čtyř skupin, jsou to jména vlastní (*Thomas*), obecná (*der Hund - pes*), hromadná (*das Gemüse – zelenina*) a látková (*der Stein – kámen*).

„Abstrakta jsou naproti tomu podstatná jména označující něco nehmotného, smyšleného. [...]“ (Vltrová, 2009, s. 18)

např. *die Liebe (láska)*, *das Lachen (smích)*, *die Kraft (síla)*

Německé substantivum se píše vždy s velkým písmenem. Určujeme u něj gramatické kategorie – rod, číslo a pád.

Rod podstatných jmen

Němčina označuje rod podstatných jmen nejen genitivem, tvarem množného čísla, přídavným jménem nebo zájmenem, ale především jejich členem. Je tedy nutné naučit se s každým podstatným jménem jeho rod, jelikož se mnohdy liší od rodu v češtině.

Rozlišujeme rod mužský, rod ženský a rod střední, avšak pro určení rodu neexistuje jednoznačné pravidlo. Jisti si můžeme být pouze při určování rodu u jmen osob, která mají gramatický rod shodný s rodem přirozeným (*der Vater – ten otec*). U jmen domácích zvířat je tomu podobně, samci jsou rodu mužského, samice rodu ženského a mláďata rodu středního (*die Katze – ta kočka*). Ostatní jména tak jednoznačné pravidlo nemají, je možné naučit se několik pomůcek, které nám pomohou daný rod určit.

Např.	to pondělí – der Montag	}	dny a měsíce jsou rodu mužského
	to září – der September		
	ten karafiát – die Nelke	}	názvy většiny stromů, květů, plodů jsou rodu ženského
	ten ořech – die Nuss		
	to kuřátko – das Küken	}	názvy mláďat a barev jsou rodu středního
	ta červená – das Rot		

Němčina je bohatá na podstatná jména, která jsou složená z více částí. Pro určení gramatického rodu u těchto slov je určující jeho poslední část, např. **das Tischtuch** (ubrus), **das Handtuch** (ručník), **das Taschentuch** (kapesník). I v tomto případě je důležité naučit se několik pomůcek, které nám pomohou gramatický rod správně určit pomocí jeho koncovky, např. pro mužský rod jsou typické tyto přípony – *-and*, *-ling*, *-ismus*, *-or*, *-ant*, *-ent*, *-eur*, *-ör* a další.

V němčině se také vyskytují tzv. homonyma – jsou to slova, která stejně zní, ale různý rod odlišuje jejich význam, např. *der See* – jezero x *die See* – moře; *der Leiter* – vedoucí x *die Leiter* – žebřík. Anebo mají stejný rod a jiný význam, např. *die Bank* – lavice x *die Bank* – banka (změna nastává až při skloňování).

Některá tato slova tvoří i rozdílné množné číslo, např. „[...]“ *der Band* – *die Bände* (svazek knihy), *die Band* – *die Bands* (hudební skupina), *das Band* – *die Bande* (pouto), *das Band* – *die Bänder* (stuha). [...]“ (Vltrová, 2009, s. 21)

Číslo podstatných jmen

V němčině, stejně jako v češtině, rozlišujeme číslo jednotné (singulár) a číslo množné (plurál). Většina podstatných jmen má čísla obě. Některá podstatná jména však existují pouze v čísle jednotném - např. *die Milch* (mléko), jiná v čísle množném (tzv. pomnožná) – *die Eltern* (rodiče). Pro všechny rody v němčině je v množném čísle společný člen „die“. Tvorba množného čísla podstatných jmen se řídí jistými pravidly. Podstatná jména mají v množném čísle většinou příponu, popř. přehlásku (např. *das Wort* – *die Wörter*).

Množné číslo podstatných jmen

Množné číslo můžeme v němčině tvořit pěti různými způsoby.

Do první skupiny patří většina podstatných jmen rodu mužského a středního a některá jednoslabičná podstatná jména rodu ženského. Množné číslo se tvoří koncovkou **-e** a mnohdy **přehláskou** kmenové samohlásky. Koncovku **-n** přijímá podstatné jméno v dativu množného čísla, např. *die Kuh (kráva) – die Kühe – den Kühen*.

Velká část podstatných jmen rodu ženského patří do druhé skupiny, u které se množné číslo tvoří pomocí koncovky **-(e)n**, např. *die Blume (květina) – die Blumen*. Podstatná jména rodu mužského, která mají cizí původ a končí na **-at, -ant, -ent, -ist** patří do této skupiny také, např. *der Fabrikant (továrník) – die Fabrikanten*. Střední rod je zastoupen minimálně, např. *das Hemd (košile) – die Hemden*.

Koncovkou **-er** a někdy i **přehláskou** tvoří množné číslo velmi málo podstatných jmen rodu mužského, např. *der Geist (duch) – die Geister* a podst. jmen rodu středního, např. *das Buch (kniha) – die Bücher*. V dativu množného čísla přijímá podstatné jméno koncovku **-n**.

Tvar množného čísla u čtvrté skupiny je buď **totožný** s tvarem v jednotném čísle, mimo jeho členu, nebo se liší pouze **přehláskou** kmenové samohlásky. Dativ množného čísla je totožný s předchozí skupinou, podst. jméno přijímá koncovku **-n**. K této skupině se řadí například podstatná jména rodu ženského zakončená na **-er**, v množném čísle přibírají přehlásku, např. *die Mutter (matka) – die Mütter*.

Do poslední, páté skupiny patří podstatná jména, která tvoří množné číslo koncovkou **-s**. Jsou to většinou podst. jména cizího původu, např. *das Meeting (mítink) – die Meetings* nebo podstatná jména končící samohláskou či nepřízvučnou slabikou, např. *die Oma (babička) – die Omas*.

V němčině existují podstatná jména, která tvoří množné číslo více způsoby. Podle toho jaký způsob zvolíme, zvolíme i význam daného slova, např. *die Bank (lavice) – die Bänke; die Bank (banka) – die Banken*.

Pád podstatných jmen

„Němčina má oproti češtině jen čtyři pády. Nemá ani samostatný pád zvolací (v češtině pátý pád). Tuto funkci plní v němčině nominativ. Šestý pád (lokál) a sedmý pád (instrumentál) se v němčině rovněž vyjadřují jinými pády, popřípadě pádem předložkovým. Podle způsobu skloňování jsou podstatná jména rozdělena do určitých skupin. [...]“ (Baumbach/Václavková, 1997, s. 87)

Pád německého substantiva je vyjádřen členem určitým / členem neurčitým, zájmenem, číslovkou.

U substantiv rozlišujeme obecně tři druhy skloňování – silné, slabé, smíšené.

Silné skloňování

Berglová/Formánková/Mašek (2002, s. 14) označují tento typ skloňování za nejpoužívanější. Genitiv mužského a středního rodu má koncovku *-(e)s*, ostatní pády jsou bez koncovky. Bez koncovky zůstávají všechny tvary pouze v rodě ženském.

Použití koncovky *-es* nebo *-s* se řídí několika zásadami.

U podstatných jmen končících na sykavky volíme koncovku *-es*. Mezi sykavky patří nejen *-s*, *-ß*, *-x*, *-z*, *-tz*, *ale i -sch*, *-st*.

Např. *das Glas* (sklo, sklenice) → *des Glases*

Pokud tvoříme genitiv u odvozenin středního rodu s příponou *-nis* a u některých přejatých podstatných jmen, dojde ke zdvojení koncového *-s* po krátké samohlásce.

Např. *das Ergebnis* (výsledek) → *des Ergebnisses*

U podstatných jmen končících na *-en*, *-em*, *-el*, *-er*, *-lein*, *-chen*, jmen zakončených na samohlásku a u mnoha jmen cizích se používá pouze koncovka *-s*.

Např. *das Fräulein* (slečna) → *des Fräuleins*

der Vati (otec) → *des Vatis*

der Sekretär (sekretář) → *des Sekretärs*

(zdroj příkladů - Berglová/Formánková/Mašek, 2002, s. 14)

Slabé skloňování

Slabé skloňování se používá u malé části podstatných jmen rodu mužského. Je-li podstatné jméno zakončeno souhláskou, má ve všech pádech kromě nominativu singuláru koncovku *-en*. Je-li zakončeno samohláskou *-e*, má ve všech pádech kromě nominativu singuláru koncovku *-n*.

der Neffe	→	des Neffen
der Tscheche	→	des Tschechen
der Elefant	→	des Elefanten
der Architekt	→	des Architekten

Smíšené skloňování

Smíšené skloňování představuje skloňování substantiv pomocí obou výše zmiňovaných druhů skloňování – tedy skloňování silné i slabé.

Silné skloňování se užívá v jednotném čísle (sg.). Toto skloňování může být v genitivu s koncovkou *-(e)s* u substantiv středního a mužského rodu, popř. bez koncovky u feminin. Skloňování slabé je typické pro číslo množné (pl.). V genitivu sg. koncovka *-(e)s*, v plurálu koncovka *-(e)n*. Podle tohoto pravidla se skloňují především podstatná jména rodu střední (das Auge, das Ohr, das Interesse).

2.2. Morfosyntaktická kategorie pádu v jednotlivých gramatikách

2.2.1. Die Grammatik - Dudenreihe

Autoři se věnují výkladu podstatných jmen na sto třech stranách publikace. V první části uvádějí stručný přehled mluvnických kategorií substantiv za použití tabulek a stručného popisu.

V kategorii pádu zmiňují čtyři německé pády – Nominativ, Genitiv, Dativ a Akkusativ.

Přehled uzavírají informací o tom, pod jakými názvy můžeme substantivum najít.

„Neben »Substantiv« findet sich vor allem in wissenschaftlichen Grammatiken auch der Fachausdruck »Nomen«. In Schulgrammatiken erscheinen gelegentlich noch die Bezeichnungen »Nennwort«, »Namenwort«, »Dingwort« und »Hauptwort«.“ (Duden, 2009, s. 146)

Po krátkém úvodu se zaměřují na významové skupiny substantiv, kde podrobně vysvětlují konkrétní a abstraktní, vlastní jména a apelativa, označení národností, označení výrobků, názvosloví, substantiva s více způsoby použití a valenci substantiv. Rod podstatných jmen autoři uvádějí na téměř dvaceti stranách, věnují se výkladu podrobně, používají velké množství příkladů. O několik stránek více využívají k výkladu čísla. Rod i číslo pojímají všemi možnými směry, uvádějí přehledné tabulky, které umožňují problematiku lépe pochopit.

Postoupíme-li touto gramatikou dále, dostaneme se k tématu „Die Kasusflexion des Substantivs“ (Duden, 2009, s. 193).

Autoři rozdělili výklad pádu na několik částí:

- základní přehled skloňování substantiv
- silné skloňování (deklinační třída II.)
 - dlouhé a krátké genitivní koncovky
 - vypuštění genitivní koncovky
 - * *genitiv -s* u vlastních jmen se členem
 - * *genitiv -s* u apelativ chovajících se jako vlastní jména
 - * *genitiv -s* u jiných apelativ
 - dativ se zakončením na *-e*
- skloňování vlastních jmen bez členu (deklinační třída III.)
- slabé skloňování (deklinační třída IV.)
 - vypuštění pádové koncovky *-en* kvůli změně dekl. třídy
 - syntakticky podmíněné vypuštění koncovky *-en*
- smíšené skloňování (deklinační třída II. a IV.)
- skloňování v plurálu – *dativ-plurál-n*

Základní přehled skloňování substantiv

Při skloňování substantiv rozlišujeme několik deklinačních tříd. Tyto třídy najdeme v publikaci znázorněny v přehledné tabulce. Tabulka jednotlivých typů udává příklady jak v singuláru, tak v plurálu ve všech pádech. Pod tabulkou následuje popis.

	<i>Kasusformen in Singular</i>		<i>Kasusformen in Plural</i>
	II. (stark)	IV. (schwach)	V.
Nominativ	der Raum	der Prinz	die Leute
Akkusativ	den Raum	den Prinzen	die Leute
Dativ	dem Raum(e)	dem Prinzen	den Leuten
Genitiv	des Raum(e)s	des Prinzen	der Leute

Ukázka převzata z Duden (2009, s. 194)

Při skloňování substantiv používáme pouze čtyři pádové koncovky: genitiv zakončený na *-es/-s* (*-es/-s* v deklinační třídě II.; *-s* v deklinační třídě III.), dativ zakončený na *-e* v deklinační třídě II. a v dnešní němčině ještě u rčení, dativ množného čísla zakončený na *-n* v deklinační třídě V. a nenominativní zakončení *-en/-n* v deklinační třídě IV.

(Duden, 2009, s. 194)

Forma genitivu singuláru tvoří tři charakteristické formy substantiv:

- genitiv singuláru bez koncovky → akusativ a dativ singuláru bez koncovky
- genitiv singuláru zakončený na *-es/-s* → akusativ a dativ singuláru bez koncovky
- genitiv singuláru zakončený na *-en/-n* → akusativ a dativ singuláru zakončený na *-en/-n*

(Duden, 2009, s. 195)

Z tabulky lze vyčíst především stálost německého skloňování: nominativ a akusativ se rozlišuje nanejvýš v singuláru maskulin (tak jako u 1. a 2. osoby osobních zájmen) – jinak mají pořád stejnou formu. Pro zvolení správné deklinační třídy uvádějí autoři 5 pravidel. Pravidlo č. 1 – femininum + singulár → deklinační třída I. (bez koncovky), pravidlo č. 2 – maskulinum/neutrum + singular → deklinační třída II. (silné skloňování), pravidlo č. 5 – plurál → deklinační třída IV., zvláštními pravidly jsou pak pravidlo č. 3 – vlastní jméno + vypuštění členu → deklinační třída III. a pravidlo č. 4 – maskulinum + životnost + *n*-plural → deklinační třída IV. (slabé skloňování).

(Duden, 2009, s. 195)

Silné skloňování (deklinační třída II.)

Silné skloňování je typické pro maskulina a neutra v singuláru. Genitiv je tvořen pomocí koncovky *-es/-s*, dativ pomocí *-e*. Podle tohoto vzoru skloňujeme vlastní jména bez členu.

(Duden, 2009, s. 195)

Silné skloňování – dlouhé a krátké genitivní koncovky

V genitivu se vyskytuje někdy krátké zakončení *-s* a někdy dlouhé zakončení *-es*. Pokud chceme rozlišit použití krátké a dlouhé koncovky, musíme vzít na zřetel dva faktory, které hrají při určování roli. Faktor I neboli Lautfaktor - dlouhá koncovka *-es* se vyskytuje pouze u slov s určitou hláskovou podobou. Faktor II – místo ve slovní zásobě – dlouhá koncovka se vyskytuje především u slov základní slovní zásoby. Tyto dva faktory se mohou vzájemně posilovat, ale zároveň jsou jeden druhému konkurencí.

Dlouhá koncovka *-es* stojí u substantiv končících na sykavky *-s, -ss, -ß, -z, -tz, -x* ad. (*der Kreis – des Kreises, das Kreuz – des Kreuzes*). U cizích slov končících na přízvučnou slabiku a sykavku je silnější faktor I, tedy dlouhá koncovka (*der Kompromiss – des Kompromisses, der Reflex – des Reflexes*). U cizích slov končících na nepřízvučnou slabiku a sykavku je dominantnější faktor II, avšak ve standardní psané němčině se používá genitiv v tomto případě bez koncovky (*der Stimulus – des Stimulus, der Rhythmus – des Rhythmus*).

(Duden, 2009, s. 196)

Dlouhá koncovka *-es* se používá převážně u substantiv končících na *-sch, -tsch, a -st*, avšak krátká koncovka je rovněž možná, zejména u cizích slov.

„(Deutsche Wörter:) Ein Abenteuer im Herzen *des Busches* wartet auf Sie. [...] (Fremdwörter:) Enzyme bewirken eine deutliche Verbesserung *des Finishes* von Textilien. [...]“ (Duden, 2009, s. 197)

Dlouhé a krátké genitivní zakončení stojí stejnou měrou u substantiv, jejichž základ končí na přízvučnou samohlásku a jednu nebo více souhlásek (*des Tages/des Tags, des Erfolges/des Erfolgs*). Při rozhodování pro jednu nebo druhou formu hraje určitou roli přízvuk a počet slabik. Jednoslabičná slova zachovávají spíše dlouhou koncovku, stejně tak dvojslabičná s přízvukem na první slabice.

(Duden, 2009, s. 197)

Autoři se zmiňují o některých změnách, které zjistili na základě průzkumu v roce 2004 a 2007, kdy se některá substantiva psala s dlouhou genitivní koncovkou, která se změnila na krátkou a naopak.

Když nenese samohláska na poslední slabice hlavní přízvuk, je u německých slov tendence ke zkracování koncovky; dlouhá koncovka není ale v žádném případě neobvyklá (*des Vortrags/des Vortrages, des Unfalls/des Unfalles*). U odpovídajících cizích slov se většinou používá jen krátká genitivní koncovka (*des Defizitz, des Festivals*). U německých slov začínajících na přízvučnou samohlásku se objevuje dlouhá genitivní koncovka zřídka, nejdříve po diftongu, po dlouhé samohlásce jen zřídka. Podobně je tomu u kompozit a u tvoření předpon.

Dlouhá koncovka se vyskytuje u slov končících v nominativu na *-ee* nebo *-ie* (*des Sees*). U ostatních substantiv končících na samohlásku stojí v genitivu krátká koncovka *-s*, obzvláště u cizích slov (*der Zoo - des Zoos, das Tabu - des Tabus*). Použití dlouhé koncovky u slov, která končí na nepřízvučnou slabiku se slabičným rýmem jako *-el, -en, -end, -em, -er* (*das Segel - des Segels, der Balken - des Balkens*). Krátká genitivní koncovka se používá i u slov končících na *-lein, -ling* a *-ing* (*der Lehrling - des Lehrlings, das Camping - des Campings*).

(Duden, 2009, s. 198 - 199)

Vypuštění genitivní koncovky

Po slovech jako jsou *des, dieses, eines, jedes* se genitivní koncovka *-s* vypouští. Autoři rozdělují ještě tuto kapitolu na podkapitoly a problematiku blíže vysvětlují.

Genitiv -s u vlastních jmen se členem

Autoři rozdělují vlastní jména podle použití členu na „fester Artikelgebrauch“ a „sekundärer Artikelgebrauch“. První skupina má vždy u sebe člen, druhá pouze v určitých konstrukcích.

Vlastní jména s použitím členu se skloňují podle klasického vzoru skloňování. Feminina jsou bez koncovky (*die Mosel - der Mosel*), maskulina a neutra mají krátkou koncovku *-s* (*der Neckar - des Neckar*), dlouhá se používá u obvyklých jmen. Víceslabičná jména, která končí na nepřízvučnou slabiku s hláskou *-s*, mají zpravidla genitiv bez koncovky (*der Amazonas - des Amazonas*).

Snadno poznatelné složeniny jsou skloňovány jako apelativa – buď s krátkou, dlouhou nebo žádnou koncovkou (*des Feldberges/des Fedlbergs/des Feldberg*).

(Duden, 2009, s. 200)

Vlastní jména bez členu se skloňují podle deklinační třídy III (*Annas Vorschlag*). Vlastní jména feminin se sekundárním členem zůstávají v genitivu bez koncovky. Vlastní jména maskulin se sekundárním členem jsou dnes převážně bez koncovky; forma krátké koncovky *-s* není chybná, dlouhá koncovka *-es* je neobvyklá.

Zeměpisná jména se sekundárním členem jsou s nebo bez koncovky. Osobní jména mají koncovku *-s* (*des Nestors, des Nimrods*).

(Duden, 2009, s. 201)

Genitiv -s u apelativ chovajících se jako vlastní jména

U následujících významových skupin jsou povoleny genitivní formy jak s koncovkou, tak bez koncovky. Jsou to názvy měsíců (*des Januars/des Januar*), názvy dnů (*des Dienstages/des Dienstags*), období (*des Barocks/des Barock*) a označení výrobků (*des Aspirins/des Aspirin*), označení výrobků na základě osobního jména (*des Dudens/des Duden*) a víceslovná označení výrobků (*des Opel(s) Astra/ des Opel Astras*).

(Duden, 2009, s. 202 - 203)

Genitiv -s u jiných apelativ

U normálních apelativ je správné zakončení v genitivu koncovkou *-s*. U substantiv zakončených na *-en* není často jasné, zda lze jednoduše koncovku *-s* vypustit, nebo zaměnit skloňování silné za slabé, kde je správné použití genitivu *des Boden, des Zeugen*. U párových forem přibírá genitivní koncovku *-s* většinou druhé substantivum (*ein Stück eigenen Grund und Bodens*). U víceslovných názvů většinou genitivní koncovka *-s* chybí (*die Form des Partizip(s) Perfekt*). U slov s charakterem citátu genitiv *-s* také chybí (*des Aggiornamento(s)*).

Označení barev (*grün - des Grüns*), označení jazyků (*deutsch - des Deutsch(s)*), zpodstatnělé citace (*des Hier und Jetzt - des Hiers*) a citování jednotlivých písmen (*des langen i – des langen Is*) se skloňuje buď pomocí koncovky *-s* nebo se ponechá bez koncovky. Zkratky jsou obvykle skloňovány jako normální slova genitivní koncovkou *-s* (*das Ufo - des Ufos*), u zkratk skládajících se z písmen nebo u zkrácených slov se většinou koncovka *-s* vypouští (*der PC - des PC, das 15.Jh. - des 15.Jh.*). U některých konstrukcí chybí genitivní koncovka jen zdánlivě, genitiv je vyjádřen jinak – dativ namísto genitivu u předložek (*mittels Draht*), akusativ namísto genitivu u sloves (*mehr Licht bedürfen*), nominativ namísto genitivu u

volných přístavků (*Leiter der Finanzabteilung*), nominativ namísto genitivu u partitivního přívlastku (*zwei Teelöffel Zucker*).

(Duden, 2009, s. 204 - 205)

Dativ se zakončením na -e

Substantiva, která jsou skloňována podle deklinační třídy II (tedy silné skloňování), mají v dativu koncovku *-e*. Dativ *-e* je nepovinný. Záleží na několika faktorech, zda se u substantiv skutečně dativ *-e* objeví. Jedním z faktorů je například postavení substantiva ve slovní zásobě. U slov, která jsou součástí základní slovní zásoby či pevného obratu (rčení), se dativ *-e* vyskytuje. Faktory uvádějí autoři čtyři, podrobně je popisují a dokládají příklady.

(Duden, 2009, s. 206)

Skloňování vlastních jmen bez členu (deklinační třída III.)

Vlastní jména bez členu v singuláru se skloňují podle deklinační třídy III. Koncovka je pouze v genitivu (koncovka *-s*), dativ a akusativ je bez koncovky. Příklady uvádějí autoři ke každé podskupině zvlášť- jména osob (*Annas Meinung*), zeměpisná jména (*Lübecks Gaumenschmaus*), názvy firem (*mit Apples*). V hovorové němčině jsou některá označení rodinných vztahů zařazena jako vlastní jména bez členu (*Vaters Raschläge stammen alle aus der Steinzeit und Mutters ...*). U vlastních jmen, skládajících se z více částí se používá genitiv *-s* pouze u podstatných částí (*die Kantaten Johann Sebastian Bachs, die Sommerrezidenz Augusts des Starken*). Vlastní jména, která jsou obvykle bez členu, přijímají v určitých konstrukcích člen (*Anna - die kluge Anna*). V tomto případě jsou feminina bez koncovky a ostatní přijímají koncovky podle deklinační třídy I a II. U vlastních jmen zakončených na sykavky dochází v genitivu k použití apostrofu (*Fritz' Hut*). Většinou se ale tento způsob nepoužívá, nahradí se pomocí vazby *von* (*der Hut von Fritz*).

Problematiku vlastních jmen vysvětlují autoři na dalších dvou stranách, kde zmiňují nejen náboženská označení či vlastní jména v pozici přístavku, ale i vlastní jména v párové formě (*Hänsel und Gretels*).

(Duden, 2009, s. 207-211)

Slabé skloňování (deklinační třída IV.)

Substantiva, která se skloňují slabě, přijímají ve všech pádech kromě nominativu koncovku *-en* nebo *-n*. V současné němčině má několik maskulin skloňování podle tohoto vzoru. Označuje-li maskulinum něco živého a tvoří-li plurál pomocí koncovky *-en*, dostává se tato koncovka také v akusativu, dativu a genitivu singuláru. Toto pravidlo vypadá následovně:

Maskulinum + Pluralendung *-en/-n* + belebt → schwach (Flexionsklasse IV)

(*der Prinz* → *die Prinzen* → *des Prinzen* (→ *dem Prinzen, den Prinzen*))

Ukázka převzata z Duden (2009, s. 212)

Autoři kromě mnoha příkladů uvádějí také výjimky, například u maskulin zakončených v nominativu na *-er* není pravidlo všeobecně platné (*der Vetter* - *die Vettern* - *des Vetters* (*dem Vetter, den Vetter*)).

Dalším pravidlem je následující vzor:

Maskulinum + belebt + Wortausgang *-e* → schwach (Flexionklasse IV)

(*der Zeuge* → *des Zeugen* (→ *dem Zeugen, den Zeugen*))

Ukázka převzata z Duden (2009, s. 213)

Patří sem maskulina jako například *Buchstabe, Haufe*.

V této gramatice dále najdeme přehlednou tabulku s příponami (např. *-and, -at* aj.) a substantiva mající na konci tyto přípony a jejich tvar v genitivu (*der Doktorand* - *des Doktoranden*). I zde jsou uvedeny výjimky včetně příkladů.

(Duden, 2009, s. 213)

Vypuštění pádové koncovky -en kvůli změně deklinační třídy

Na základě určité tendence se substantiva, která jsou skloňována jako slabá, skloňují podle vzoru skloňování maskulin, tedy podle silného skloňování. Beze změny zůstávají pouze substantiva končící na *-e*. V dativu a akusativu znamená změna deklinační třídy vypuštění koncovek. Příklady slabého a silného skloňování uvádí autoři ve větách. Slabé skloňování – „*Aber dann wird es dem Elefant doch zu blöd und er kommt raus.[...]*“; silné skloňování – „*Die Beine des Zwergen bewegten sich wie von alleine. [...]*“ (Duden, 2009, s. 214)

Syntakticky podmíněné vypuštění koncovky -en

Pádová koncovka se vypouští tehdy, nepředchází-li substantivu ani člen, ani adjektivum. Substantiva, která jsou skloňována slabě, podléhají tomuto pravidlu.

Tendence je v následujících ukázkách obzvláště silná, protože pádová forma s koncovkou *-en* jako tvar plurálu může být nesprávná.

- * nadpis, titulek – *Förderpreis Dornburger Zement für Student der Bauhaus-Universität*
- * řazení, konfrontace – *Die Hochschule macht keine Vorschriften, entscheidend ist der Nutzen für Student und Unternehmen.*

V závěru této podkapitoly zmiňují autoři několik zvláštností, které dokládají příklady. Mimo jiné je to například substantivum *Herr*, které je ještě převážně skloňované nebo například forma zakončení s nebo bez koncovky *-en/-n*, která je kromě u předložek také u konstrukcí s *von* (*Die Belegschaft feiert ihren Mann ala Held.; Ich wollte mit diesem Dummkopf von Assistent(en) nichts mehr zu tun haben*).

(Duden, 2009, s. 215)

Směšené skloňování (deklinační třída II. a IV.)

Malá skupina substantiv kolísá mezi silným a slabým skloňováním.

	II (stark)	IV (schwach)
Nominativ	der Haufen	der Haufe
Akkusativ	den Haufen	den Haufen
Dativ	dem Haufen	dem Haufen
Genitiv	des Haufens	(des Haufens)

Tabulka převzata z Duden (2009, s. 216)

Takto je skloňováno například substantivum *der Gedanke(n)*, *der Gaube(n)*, *der Friede(n)* aj. Pravidlo neplatí u odvozenin jako například *der Aberglaube(n)*. V akusativu a dativu jsou oba vzory bez rozdílu. Genitivní forma *des Haufens* patří k nominativu končícímu na *-en*; u deklinační třídy IV bývá očekáván genitiv s koncovkou *-en* (*des Haufen*) – pro srovnání uvádí autoři variantu *Buchstabe – des Buchstaben*. Při popisu jednotlivých vzorů skloňování se zmiňují i o starším způsobu, z něhož vznikl vzor nový. I zde nezapomenou uvést tabulku včetně zvýrazněných příkladů.

Forma zakončená na *-e* se objevuje také u substantiv, kterým nepředchází ani člen, ani adjektivum. Někdy se používají varianty k sémantickému rozlišení (*der Fels*

(*Gasstein*) – *des Fels/Felses* (- *dem Fels, den Fels*) x *der Fels* (*Felsblock, gehoben*) – *des Felsens*(- *dem Felsen, den Felsen*). Tato substantiva jsou použita ve větě pro snadnější pochopení rozdílu skloňování. Dále v této části následují příkladové věty ke slovům *Drache/Drachen*. Pod nimi se nachází tabulka, která informuje o skloňování substantiv *der Buchstabe* a *das Herz*. V přeneseném významu jsou obvykle v genitivu a dativu od substantiva *Herz* jen formy na *-ens* a *-en* (*Erziehen ist vor allem Sache des Herzens*). Když jim nepředchází ani člen, ani adjektivum, objevují se v dativu většinou bez koncovky (*Keine Frage, die Frau ist mit Herz und Seele dabei.*), u rčení či pevných obrátů se koncovka zachovává (*Nicht jede Blüte kommt von Herzen.*). Je-li substantivum *Herz* pojato z medicínského hlediska, skloňuje se podle silného skloňování i po členu či adjektivu (*Die Pumpfunktion des Herzes verschlechtert sich zusehends.*).

(Duden, 2009, s. 216-218)

Skloňování v plurálu – dativ-plurál-n

V plurálu má jen dativ vlastní koncovku *-n*. Koncovka se nevyskytuje u všech substantiv, platí většinou následující pravidlo – plurálové zakončení *-n* v dativu stojí u substantiv, která v nominativu plurálu končí na nepřízvučnou koncovku *-e*, *-el* nebo *-er*. To se týká přece jen velké části slovní zásoby (*der Tag – die Tag-e – en Tag-en*). Bez tohoto zakončení jsou například substantiva (*der Garten – die Gärten – den Gärten, das Auto – die Autos – den Autos*). Dativ plurál se zakončením na *-n* stojí u substantiv, kterým předchází člen či skloňované adjektivum (*Frische und Hygiene ist bei der Zubereitung von Fischen besonders gefragt.*). U označení míry a množství na *-el* nebo *-er* u maskulin nebo neuter není jasné, zda se jedná o singulárový tvar nebo plurálový tvar – dativ plurál *-n* je v tomto případě nepovinný (*Die Latte befindet sich in der Meter Höhe.*).

(Duden, 2009, s. 219)

Vztah čísla a skloňování

Tradičně se jak skloňování v singuláru, tak skloňování v plurálu označuje jako silné, slabé nebo smíšené. Jako slabé jsou považovány koncovky *-en/-n*, ostatní koncovky nebo formy bez koncovky jsou považovány za silné. Když porovnáme vzájemně skloňování a tvoření množného čísla, vyplyne následující klasifikace:

Kasusflexion im Sg.		Pluralbildung		Substantivklasse
stark/endungslos	+	stark/endungslos	=	stark
stark/endungslos	+	schwach	=	gemischt
schwach	+	schwach	=	schwach

(převzato z Duden, 2009, s. 220)

Čtvrtá možná kombinace (schwach + stark) neexistuje. V několika gramatikách je femininum s nulovou koncovkou v singuláru a koncovkou *-n* v plurálu označováno jako slabé. Takto bylo označováno v dřívějších epochách, v dnešní němčině známe silná a smíšená feminina. Skloňování a číslo je u německých substantiv rozsáhle spojené; důležitým řídicím faktorem je rod. Využitelná souvislost existuje pouze u slabých maskulin.

(Duden, 2009, s. 220)

Autoři uvádí pod tímto textem tabulku, která shrnuje maskulina, feminina a neutra v genitivu singuláru a nominativu plurálu. V tabulce jsou příklady a procentuální zastoupení v textu a ve slovní zásobě.

V závěru skloňování autoři zmiňují ve stručnosti odchylky a odlišnosti, které jsou pak detailně znázorněny v tabulkách. Tabulky se vyskytují na dvaceti šesti stranách. Pod kategorií pádu se věnují kategorii čísla.

2.2.2. Grundriß der deutschen Grammatik – Eisenberg

Peter Eisenberg pojímá výklad substantiva odlišně od autorů předchozího svazku. Substantiva jsou zařazena pod kategorii „Flexion“, potažmo „Nominalflexion“. Text je psaný souvisle s tučně uváděnými příklady.

Výklad je rozdělen na několik podkategorií – Die Paradigmentafeln des Sustantivs, Die Pluralbildung a Kasus und Flexionstypen.

Die Paradigmentafeln des Sustantivs

Kompletní paradigma substantiv zahrnuje 8 pozic – čtyři pády v jednotném čísle, čtyři pády v čísle množném. Formy paradigmát jsou buď v rodě mužském, v rodě ženském nebo v rodě středním. Osm výše zmíněných pozic je v nynější němčině

kompletně stanoveno. Pád je oproti číslu u substantiv kategorizován. Pád ukazuje v první řadě na syntaktickou funkci jména, zatímco číslo je voleno dle významu.

Autor dále uvádí tendence, podle kterých se tvoří pádové koncovky, příklady uvádí tučně přímo v textu.

K vyjádření pádu a čísla slouží zakončení *θ, e, n, s, r a* přehláska. Eisenberg uvádí jednotlivé koncovky jako slabičné i neslabičné. Zde bohužel příklady neuvádí.

(Eisenberg, 2006, s. 158)

Na téměř pěti stranách dochází k detailnímu výkladu čtyř typů skloňování: 1) maskulina a neutra (stark), 2) maskulina (schwach), 3) maskulina a neutra (gemischt) a 4) feminina.

1) *Typ 1. Maskulina und Neutra, stark*

a.

	Sg.	Pl.
<i>Nom</i>	Berg	- <i>e</i>
<i>Gen</i>	(<i>e</i>) <i>s</i>	<i>e</i>
<i>Dat</i>	(<i>e</i>)	en
<i>Akk</i>	-	<i>e</i>

b.

	Sg.	Pl.
<i>Nom</i>	Kind	- <i>er</i>
<i>Gen</i>	(<i>e</i>) <i>s</i>	<i>er</i>
<i>Dat</i>	(<i>e</i>)	ern
<i>Akk</i>	-	<i>er</i>

Ukázka převzata z Grundriß der deutschen Grammatik – Eisenberg (2006, s. 159)

Takto znázorňuje pomocí schémat každou z kategorií. Následuje vysvětlení a uvedení příkladů.

Typ 1a. definuje skloňování, do kterého patří většina jednoslabičných maskulin (Tisch) a neuter (Bein). Dle typu 1b. skloňujeme jediná dvě maskulina (Geist a Wald) a přibližně 20% neuter (Buch, Feld, Haus, Huhn, Loch). Dále uvádí, jak je to s použitím přehlásky – kde použít, a kde naopak ne. Vše je doloženo příklady.

Ve stejném duchu vysvětluje všechny 4 kategorie.

(Eisenberg, 2006, s. 159)

Die Pluralbildung

K morfologické analýze patří především jasné označení flexivních koncovek. U výše zmíněných schémat se dozvíme, jaké koncovky použít, abychom určili pád a číslo daného podstatného jména ve větě.

V utváření množných čísel si autor pokládá několik otázek, týkajících se použití koncovky *-(e)n* u maskulin. Zda ji opravdu můžeme označit jako koncovku množného čísla, ukazuje na maskulinu *Mensch*. Podstatná jména mají pouze dvě rozdílné formy kořenů, jeden pro číslo jednotné, jeden pro číslo množné (*Buch – Büch, Atlas – Atlant*). K těmto kmenům se pak přidávají v singuláru pádové koncovky, zatímco v plurálu nejprve koncovky množného čísla a poté je možnost připojit pádovou koncovku (*Büch + er + n*).

Autor uvádí převzatá pravidla tvoření plurálu – maskulina a neutra tvoří množné číslo pomocí koncovky *-e*, feminina pomocí *-en*; podstatná jména na *-e* tvoří plurál také v maskulinu pomocí koncovky *-en*; maskulina a neutra na *-el, -er, -en* tvoří množné číslo bez použití koncovky. Odvozené afixy jako *-heit, -ung* a *-ling* udávají jak rod, tak tvoření množného čísla velmi spolehlivě. Němčina rozlišuje 6 tříd tvarů množného čísla (- 1) M/N *-e*, 2) F *-en*, 3) M *-en*, 4) N *-er*, 5) F *-e*, 6) M/F/N *-s*). S-Plurál vstupuje do určité lexikální třídy jako jsou např. vlastní jména (*Schulzes, Emmas*) a mimo jiné i cizí slova (*Balkons, Briketts*). S-Plural stojí i u zkratkových slov a zkratk (ICs, LKWs). S-Plural je vždy neslabičný.

(Eisenberg 2006, s. 165)

Eisenberg problematiku substantiv a jejich množných čísel vysvětluje především na základě použití slabik a kmenových samohlásek.

V podkapitole *Kasus und Flexionstypen* uvádí, že ke každému systému čísla patří určité pádové zakončení. Typy skloňování ukazují, že má němčina v současnosti dva tvary pádu.

„Die dargestellten Flexionstypen zeigen, dass im gegenwärtigen Deutsch zwei Kasusformen noch weitgehend obligatorisch markiert sind [...].“

(Eisenberg 2006, s. 167)

V závěru udává k jednotlivým typům příklady a zmíněné typy znázorňuje ve dvou tabulkách.

2.2.3. Deutsche Grammatik – Engel

Nomen, jak autor označuje substantiva, jsou rodově stálá jména.

„Nomen sind genuskonstante Wörter.“ (Engel 2009, s.270)

Podstatná jména a jejich problematiku vysvětluje autor nejprve v části „Allgemeines“, tedy všeobecné pojetí substantiv, dále pak mluvnické kategorie –

rod, číslo, sémantická třída a valenční třída, samotná deklinace podstatných jmen je uvedena na čtyřech stranách. Samostatnou částí je též tvoření slov za použití předpon, přípon a skládání slov.

V krátkém úvodu autor vysvětluje, proč si vybral označení „Nomen“, nikoliv „Substantiv“. Poznámává, že některá adjektiva, která se stala jmény, patří do třídy podstatných jmen (*der Grüne – die Grüne*), tato slova jsou i tak skloňována (*die Grüne – mit der Grünen*). Slova jako *der Grüne* a *die Grüne* nemůžeme však považovat za formy flexe jednoho slova. Jde o dvě různá slova a musíme je tak chápat.

(Engel, 2009, s. 270)

Dostaneme-li se k samotnému skloňování podstatných jmen, dozvíme se hned v první větě, že můžeme pomocí pádu a čísla za použití koncovek obměňovat podstatné jméno.

„Die regelmäßige Abwandlung mit Hilfe von Endungen wird „Flexion“ genannt. Die Kasus-Numerus-Flexion bei Nomen [...] wird Deklination genannt.“

(Engel 2009, s. 274)

Dle autora deklinace dnes velmi upadá, se zřetelem na pád, zatímco rozeznání čísla je poměrně dobře zachované. Flexe pádu je dnes zachována v genitivu singuláru a dativu plurálu. Rozdělení dle čísla přináší celkem 5 deklinačních tříd a 12 podtříd.

Těmto pěti deklinačním třídám se Engel věnuje podrobněji. Nejprve vždy uvede tabulku s příklady a pod tabulkou se zaměří na podtřídy, též s příklady.

Deklinační třídy:

1. zakončení v plurálu (*e*)*n*
2. zakončení v plurálu *e*, často ještě použití přehlásky
3. zakončení v plurálu *er*, popřípadě použití přehlásky
4. zakončení v plurálu *s*
5. bez koncovky, částečně přehláska

Deklinationklasse 1: Pluralendung (*e*)*n*

	Singular	Plural
N.	der Mensch	die Menschen
A.	den Menschen	die Menschen
G.	des Menschen	der Menschen
D.	dem Menschen	den Menschen

Ukázka převzata z Deutsche Grammatik – Engel (2009, s. 275)

V závěru deklinace substantiv, dle autora *Deklination des Nomens*, se zaměřuje v krátkosti na zakončení v singuláru a na problémy deklinace substantiv.

Nominativ singuláru je bez koncovky, akusativ sg. je většinou identický s nom.sg., s výjimkou maskulin, patřících do deklinační třídy č. 1. Genitiv sg. má zakončení *-(e)n*, *-(e)s*, zřídka pak *-(e)ns*. Genitiv sg. autor rozepisuje detailněji, zmiňuje mimo jiné i cizí slova a osobní jména. Dativ sg. má v deklinační třídě č. 1 zakončení *-(e)n*, v třídě č. 2 a 3 zakončení *-e*.

Jako problém při skloňování substantiv uvádí obtížnosti s přiřazením substantiv k deklinačním třídám, protože se nachází v přechodném stádiu. To platí například pro substantivum *Magnet*, které původně patří k deklinační třídě č. 2, takže *des Magnets, die Magnete*. Ale dnes se spíše používá skloňování podle deklinační třídy č. 1, tedy *des Magneten, die Magneten*.

(Engel, 2009, s. 277)

2.2.4. Leitfaden der deutschen Grammatik – Helbig/Buscha

V *Leitfaden der deutschen Grammatik* je výklad pádu rozdělen na: podstatu pádu, funkci bezpředložkových pádů jako větných členů a předložkové pády.

Podstata pádu

Pád slouží k vyjádření vztahu substantiva s ostatními členy ve větě s pomocí morfologických výrazových prostředků. Tuto úlohu splňuje nejen pád, ale i morfologické prostředky jako předložky, intonace, slovosled. Pád a předložky hrají v němčině dominantní roli. Rozdíl mezi bezpředložkovým a předložkovým pádem ukazuje na dvou větách.

(1) Er schreibt *seinem Vater* einen Brief.

Přímý kontakt mezi určitým pádem substantiva a nadřazeného slova (sloveso, příslovce, substantivum).

slovo \longrightarrow substantivum (s určitým pádem)

(2) Er schreibt *an seinen Vater* einen Brief.

S použitím předložky dochází k nepřímému kontaktu mezi určitým pádem substantiva a nadřazeného slova.

slovo \longrightarrow předložka \longrightarrow substantivum (s urč. pádem)

Ukázka z *Leitfaden der deutschen Grammatik – Helbig/Buscha* (2007, s. 129)

Funkce větného členu v bezpředložkovém pádu

Bezpředložkový pád plní jako syntaktický člen určitou funkci ve větě:

1. Nominativ

- a) jako podmět – *Das Kind* liest ein Buch.
- b) jako přísudek – Er bleibt *der beste Student* in unserem Seminar.
- c) jako člen stojící mimo větný svazek, holé pojmenování – *ein schöner Morgen*

2. Akkusativ

- a) jako předmět slovesa – Der Autor korrigiert *das Manuskript*.
- b) jako předmět přísudku – Die Ware ist *ihr Geld* wert.
- c) jako přísudkový předmět – Die Lehrerin nennt ihn *einen begabten Schüler*.
- d) jako část přísudku ve tvaru předmětu – Die Sekretärin schreibt *Maschine*.
- e) jako příslovečné určení – Er arbeitet *jeden Tag*.

3. Dativ

- a) jako předmět slovesa – Die Versicherung hilft *dem Geschädigten*.
- b) jako předmět přísudku – Er ist *seiner Frau* treu.
- c) jako sekundární větný člen v různých druzích
 - dativus commodi – Er trägt *seiner Mutter* die Tasche.
 - possessiver dativ – v souvislosti na podmět – *Meinem Vater* schmerzt
der Kopf.
 - v souvislosti na předmět – Der Arzt reinigt *dem*
Patienten die Wunde.
 - v souvislosti na přísl. určení – Er sieht *seiner*
Tochter in die Augen.
 - ethischer dativ – Falle *mir* nicht!

4. Genitiv

- a) jako předmět slovesa – Er erinnert sich *seines Hochzeitstages*.
- b) jako předmět přísudku – Er ist *des Weges* kundig.
- c) jako přísudek – Der Patient ist *frohen Mutes*.
- d) jako příslovečné určení – Er besuchte uns *eines Abends*.
- e) jako člen přívlastku – Das Haus *seines Vaters* wurde verkauft.

5. Substantiva, která se ve větě vyskytují ve všech pádech, avšak na něj nejsou nutně vázána

a) přístavek jako větný člen – Die neuen Konzeption wurde von Herr Müller, *dem Leiter* der Forschungsabteilung, vorgelegt.

b) jako příslovečné určení po spojkách *als* a *wie* – Er arbeitet als *stellvertretender Geschäftsführer*.

(Helbig/Buscha, 2007, s. 129-132)

Předložkové pády

1. Funkce větného členu v bezpředložkovém pádu

Předložkové pády plní ve větě stejnou funkci jako pády bezpředložkové.

a) jako přívlastek podmětu – Das Problem ist *von großer Bedeutung*.

b) jako přívlastek předmětu – Die Kritiker bezeichnen das neue Theaterstück *als einen unbestreitbaren Erfolg*.

c) jako předmět – Wir warten *auf die Bestätigung* des Briefes.

d) jako předmět přísudku – Er ist wütend *über die Ablehnung* seiner Bitte.

e) jako přísl. určení – Der Schriftsteller wohnt *in Rostock*.

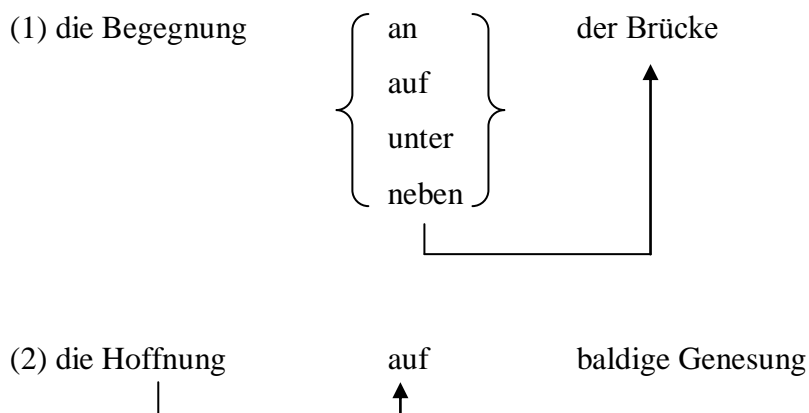
f) jako sekundární větný člen – Er trägt *für seine Mutter* das Gepäck.

g) jako predikativní přívlastek – Er traf ihn *im dunklen Anzug*.

h) jako člen přívlastku – Die Hoffnung *auf Vertragsabschluss* hat sich erfüllt.

2. Předložkový pád u substantiv (rekce)

Rozlišujeme dvě varianty rekce:

Ukázka převzata z Leitfaden der deutschen Grammatik – Helbig/Buscha (2007, s. 133)

V prvním případě (1) se neváže podstatné jméno na předložku, zatímco v druhém případě (2) je předložka vázána na podstatné jméno. Pokud váže substantivum předložku, rozlišujeme následující skupiny:

- substantivum váže stejnou předložku jako odpovídající sloveso a příd. jm.
- substantivum váže stejnou předložku jako odpovídající sloveso
- substantivum váže předložku, zatímco sloveso váže akusativ
- substantivum váže předložku, zatímco sloveso váže dativ
- substantivum váže stejnou předložku jako odpovídající příd. jm.
- substantivum váže předložku, zatímco příd. jm. váže dativ
- substantivum váže předložku

U každé z výše uvedených skupin uvádí autoři příklady, jako tomu bylo v předchozích podkapitolkách.

(Helbig/Buscha, 2007, s. 133-134)

Deklinaci substantiv jako takovou však najdeme pod kapitolou „Substantiv“. Zde je vysvětlena deklinace v singuláru, deklinace v plurálu, zvláštnosti při tvoření množných čísel, deklinace vlastních jmen v singuláru a deklinace zpodstatnělých adjektiv a příděstí.

Deklination im Singular – skloňování v singuláru

Ihned v úvodu jsou znázorněny tři typy skloňování společně s příklady. Pod nimi následuje vysvětlení. Plurál maskulin a všech neuter (kromě *das Herz*) se řídí typem č.1, a to tak, že v genitivu je koncovka *-(e)s*, ostatní pády jsou bez koncovky (silné skloňování). Řada maskulin označující živé tvory se řídí typem č. 2, ve všech pádech kromě nominativu zakončení na *-(e)n* (slabé skloňování). Všechna feminina se řídí posledním typem, kdy nepřijímají žádnou koncovku ani v jednom z pádů.

Pod tímto obecným zařazením substantiv k deklinačním typům uvádí autoři konkrétní příklady s podrobnějším zařazením. Například, že maskulina a neutra končící na sykavky přijímají v genitivu koncovku *-es*, nikoliv pouze *-s* (*das Zeugnis – des Zeugnisses, das Suffix – des Suffixes*). Zkrácená forma *-s* je například u substantiv končících na *vokál* nebo *vokál + h* (*der Schnee – des Schnees, der Schuh – des Schuhs*).

(Helbig/Buscha, 2007, s. 103-104)

Deklination im Plural – skloňování v plurálu

Při skloňování substantiv v plurálu rozlišujeme pět typů. Všechny typy jsou opět rozepsány včetně příkladů a zvýrazněných koncovek. Každý typ je pak pod schématem vysvětlen zvlášť. Autoři vždy uvádějí určitou skupinu, například jednoslabičná feminina, do závorky uvedou pomocí čeho se skloňují (mit Umlaut) a vypíší jednotlivá feminina (*Hand, Kraft, Nuss ...*).

Typ 1 – koncovka *-e* (u substantiv s kmenovým vokálem *s* nebo bez přehlásky)

Typ 2 – koncovka *-en /-n* (vždy bez přehlásky)

Typ 3 – bez koncovky (u substantiv s kmenovým vokálem *s* nebo bez přehlásky)

Typ 4 – koncovka *-er* (vždy s přehláskou)

Typ 5 – koncovka *-s* (vždy bez přehlásky)

(Helbig/Buscha, 2007, s. 105-107)

Zvláštnosti v tvoření množných čísel

Některá homonymní substantiva se řídí při tvoření plurálu různými deklinačními typy (*die Bank – die Bänke /Sitzmöbel/ x die Banken /Geldinstitut/*). Stejně tak množství homonym s rozdílným rodem (*der Band – die Bände /Buch/ x das Band – die Bänder /etwas zum Binden/*).

(Helbig/Buscha, 2007, s. 107)

Deklinace vlastních jmen (v singuláru)

Akusativ a dativ jsou bez koncovky, Genitiv má koncovku *-s*. Zvláštnosti při skloňování vlastních jmen v genitivu uvádí autoři na jedné straně publikace. Vysvětlují nejprve jména osobní a následně jména zeměpisná. U obou rozlišují dvě podskupiny. Osobní jména stojí většinou bez členu, genitiv je tvořen pomocí koncovky *-s* (*die Gedichte Goethes (nebo: Goethes Gedichte)*). U substantiv končících na sykavku se tvoří genitiv následně – je-li osobní jméno na začátku, tvoří se pomocí apostrofu (*Marx' Philosophie*); stojí-li vzadu, tvoří se pomocí *von* + dativu (*der Brief von Hans*). Zeměpisná jména bez členu přijímají v genitivu koncovku *-s* (*die Geschichte Polens*). Zeměpisná jména s určitým členem tvoří genitiv rozdílně: u maskulin a neuter koncovka *-s*, u cizích maskulin a neuter je nepovinná, u feminin bez koncovky, stejně tak u maskulin a neuter končících na sykavku (*die Entfernung der Sonne*).

(Helbig/Buscha, 2007, s. 107-108)

Deklinace zpodstatnělých adjektiv a partizip

V deklinaci zpodstatnělých adjektiv a partizipií uvádí obecný popis, mimo jiné zmiňuje, že zpodstatnělá adjektiva se chovají stejně jako substantiva, tedy, že přijímají i velké písmeno na začátku slova, mohou být podmětem i předmětem věty aj. Deklinace a použití deklinačního typu závisí na členu (*der neue Schüler in der Klasse* -> *der Neue in der Klasse*). Podrobněji vysvětluje ve třech částech: označení osob (maskulina/feminina), označení věcí (feminina) a abstrakta (neutra). Ani zde nezapomíná uvádět příklady.

(Helbig/Buscha, 2007, s. 109)

2.2.5. Deutsche Grammatik – Hentschel

Deutsche Grammatik je psána formou hesel, která jsou abecedně řazena. Pád je vysvětlen pod pojmem *Kasus*, u substantiv jako samostatná mluvnická kategorie, a krátké vysvětlení pod pojmy *Kasusgrammatik*, *Kasustheorie*.

U substantiv je pád zmiňován v mluvnických kategoriích. Deklinací se nazývá možnost vyjádření pádu a čísla u substantiv. Rozlišujeme tři typy deklinace substantiv – bez koncovky (feminina), s koncovkou *-en* (maskulina a neutra) a s koncovkou *-(e)s* v genitivu nebo *-e* v dativu (maskulina a neutra). Zakončení v dativu sg. na *-e* se v moderní němčině vyskytuje zřídka. V plurálu je paradigma všech tří pádů stejné. Zakončení v dativu pl. *-n*.

(Hentschel, 2010, s. 343)

Kasus

Role slov jsou ve větě různé podle toho, v jakém pořadí stojí. Rozdíl významu věty autor uvádí na příkladech – *Mann beißt Hund x Hund beißt Mann*. Když do těchto vět doplníme označení pádu např. členem, získají přesný význam – *Den Mann beißt der Hund. x Der Mann beißt den Hund*.

Substantiva v pádovém systému přijímají různé koncovky. Autorka uvádí jako příklad substantivum *der Mann* (N. der Mann, G. des Mannes, D. dem Mann(e), A. den Mann). Každé substantivum hraje ve větě za použití pádu určitou roli. Ve vzorových větách *Der Mann beißt den Hund. / Ich gebe dem Bären den Apfel* je Agens *der Mann / ich*, Patiens *den Hund / den Apfel* a Rezipient (*der/die Empfänger/in*).

Ve větě *Der Mann beißt den Hund* stojí substantivum *der Mann* v nominativu. Nominativ vyjadřuje ve větě podmět. Pomocí akusativu vyjádříme předmět. *Den Hund* je příkladem akusativu. Dativ je pádem recipientním- *Ich gebe dem Bären einen Apfel*. Genitiv je pádem, který se od předchozích třech liší tím, že modifikuje další substantiva ve větě. Jeho hlavní funkce je přivlastňovací – *das Auto meiner Mutter*. Také jej lze vyjádřit pomocí předložky *von* – *Ich habe von dem Brot gegessen*. – znamená to, že osoba nesnědla celý chléb, pouze jeho část.

(Hentschel, 2010, s. 143)

V němčině existují pouze čtyři pády. V této publikaci se autorka zaměřila na vysvětlení ostatních pádu, které existují v jiných jazycích. Jedná se o ablativ, lokativ, instrumentál a vokativ.

Ablativ (woher?) v němčině vyjádříme pomocí předložek *aus* a *von* a dativu (*aus Berlin*). Lokativ (wo?) vyjádříme za použití předložek a dativu (*auf dem Tisch*) nebo akusativu (*auf den Tisch*). Instrumentál stejně jako v češtině používá předložku *s*, tedy *mit* a dativ (*mit der Axt*). Vokativ je pádem oslovujícím a v němčině se oslovuje pádem prvním, tedy nominativem (*Mein Gott!*).

(Hentschel, 2010, s. 143-145)

2.2.6. Handbuch der deutschen Grammatik – Hentschel/Weydt

Pád je v této publikaci vysvětlen na 23 stranách. O pádu se autoři zmiňují obecně, nezapomenou uvést ani použití dalších pádů, které v němčině nejsou. Jde o pády jazyků indoevropských, slovanských a latinských. Pády v němčině rozlišujeme pouze čtyři, ostatní již zmíněné jazyky mají navíc ablativ, instrumentál, lokativ a vokativ. U těchto čtyř pádů uvádějí autoři bližší specifikaci. V němčině lze nahradit ablativ, instrumentál a lokativ pomocí dativu a předložek, vokativ je jako nominativ.

(Hentschel/Weydt, 2003, s. 167)

Nominativ

V úvodu je zmiňováno pojmenování nominativu – jak je možné tento pád také nazvat. Na nominativ se ptáme otázkou *wer* nebo *was*. Nominativ slouží v němčině i k vyjádření vokativu (*Mein Lieber Freund!*). Slouží také jako srovnávací nominativ při použití sloves jako *sein*, *scheinen*, *bleiben* nebo *werden* v přísudku

(*Du bist mein ältester Freund.*). Ve funkci objektu a přísudku je nominativ spojován ve větě syntakticky, ve všech pádech stojí mimo syntaktickou skladbu.

(Hentschel/Weydt, 2003, s. 169-171)

Genitiv

Genitiv lze označit jako 2. pád, nebo jako „Wesfall“. Ptáme se na něj otázkou *wessen*. Podle sémantických a syntaktických kritérií rozdělujeme obvykle genitiv na následující typy:

- genitivus possessivus – *der Schatz des Montezuma* -> sein Schatz
- genitivus obiectivus – *jemand besichtigt das Museum*
- genitivus subiectivus – *das Geschrei der Kinder*
- genitivus partitivus (genitivus rei nebo genitivus materiae) – *ein Drittel des Geldes*
- genitivus qualitatis – *ein Mann mittleren Alters*
- genitivus explicativus (genitivus definitivus) – *die Kunst der Fuge*
- genitivus absolutus (freier Genetivus) – slouží jako příslovečné určení - *eines schönen Tages*
- prädikativer Genetiv – *sie war guter Laune*

(Hentschel/Weydt, 2003, s. 171-177)

Dativ

Dativ je v pořadí třetím pádem, označován také jako „Wem-Fall“. Ptáme se na něj otázkou *wem*. Autoři uvádějí i původní označení dativu, a označení některých jiných autorů. Uvádějí také použití dativu po některých předložkách (*aus, bei, mit...*), společně tvoří příslovečné určení nebo předmět v předložkovém pádě. Na tento dativ se ptáme otázkou *wo*. Ve větě může dativ stát jako „freie Dativ“, rozlišujeme jej na:

- dativus commodi/incommodi –
 - d. commodi - *Er hat ihr Spaghetti gekocht.*
 - d. incommodi – *Die Spaghetti sind ihm zu Mus verkocht.*

Tento dativ je podrobně vyložen na dvou stranách včetně příkladů a odkazů na jiné publikace.

- dativus possessivus (Pertinenzdativ) – *Sie klopfte mir freundschaftlich auf die Schulter („meine Schulter“)*
- dativus ethicus – v moderní němčině je tento dativ zřídka – *Komm mir ja nicht zu spät!*
- dativus iudicantis – zpravidla bývá u adjektiv s vazbou *zu* a *genug* - *Das ist mir zu klein.*
- finaler Dativ – *Er lebt nur seiner Arbeit.*

V závěru dativu uvádí autoři tabulku, ve které srovnávají všechny dativy včetně příkladů a označení jiných autorů.

traditionelle Bezeichnung:	in/commodi	possessivus	ethicus	iudicantis
Beispiel:	Er hat mir Tee gemacht./Die Vase ist mir kaputt gegangen.	Sie klopfte ihm auf die Schulter.	Komm mir ja nicht wieder mit faulen Ausreden!	Das ist mir jetzt aber wirklich zu dumm.
Duden (1998)	Untertyp des Dativobjekts	Untertyp des Dativobjekts	Untertyp des Dativobjekts	(nicht erwähnt)
Eisenberg (2001)	Objekt	Objekt	keine Ergänzung	„von zu + Adj. regiert“
Engel (2006)	Dativergänzung	Attribut	Angabe	(nicht erwähnt)
Zifonun et al. (1997)	Dativkomplement	Dativkomplement	„nicht zu den Komplementen zu rechnen“ (1089)	„nicht zu den Komplementen zu rechnen“ (ebd.)

Ukázka převzata z Handbuch der deutschen Grammatik – Hentschel/Weydt (2003, s. 185)

Akkusativ

Své místo má akusativ na 4. pozici pádového systému, ptáme se na něj otázkami *wen* a *was*. Tento pád se pojí s některými předložkami (*für, durch...*), přičemž se ptáme otázkou *wohin*. Autoři se při výkladu opět opírají a tvrzení jiných autorů, jak je tomu v celé publikaci.

- Gleichsetzungsakkusativ – tento akusativ se vyskytuje jen po slovesech označujících (jemanden etwas nennen, heißen ...), může být označen také jako Objektsprädikativ – *Man nannte ihn den Killer von St. Pauli.*
- freien (absoluten) Akkusativ – *den ganzen Monat*

Výklad pádu je uzavřen následující tabulkou.

Eigenschaften	Beispiel	Bezeichnung
abhängig vom Verb	Der Hamster hat <u>mich</u> gebissen.	direktes Objekt (traditionelle Gr.); Akkusativkomplement (K _{AKK}) (Zifonun et al. 1997) E _{akk} (Engel 1996)
abhängig vom prädikativen Adjektiv	<u>keinen roten Heller</u> wert	Objekt 2. Grades (traditionelle Gr.; Duden 1998: 1249) „nicht verbbezogenes Komplement innerhalb von K _{PRD} “ (Zifonun et al. 1997)
abhängig von einer Präposition	Auf in <u>den Kampf!</u>	Teil eines Gefüges, das verschiedene Funktionen haben kann (Präpositionalobjekt, Adverbialbestimmung; Angabe, Supplement etc.)
von keinem anderen Element abhängig; mit nachgestelltem Partizip oder Präpositionalgefüge; modale Bedeutung	<u>den Blick gesenkt</u>	absoluter Akkusativ (Grimm 1898/1989; Duden 1998, Zifonun et al. 1997)
von keinem anderen Element abhängig; temporale oder lokale Bedeutung	<u>jeden Freitag</u> <u>den lieben langen Tag</u> Sie lief <u>einen Meter</u> weiter.	absoluter Akkusativ (Grimm 1898) Adverbialakkusativ (Duden 1998) Satzadverbiale (Zifonun et al. 1997)

Ukázka převzata z Handbuch der deutschen Grammatik – Hentschel/Weydt (2003, s. 189-190)

2.2.7. Mluvnice současné němčiny – Povejšil

Povejšil vykládá pád nejprve obecně a poté se zaměřuje na konkrétní pády – nominativ, akuzativ, genitiv, dativ.

Substantiva se v textu objevují v různých pádových tvarech. Pády rozděluje na pády prosté a pády předložkové. Němčina má na rozdíl od češtiny pouze čtyři pády. Zmiňuje náhradu vokativu, instrumentálu a lokálu, který v němčině jako samostatný pád neexistuje.

Nominativ

Několik málo podstatných jmen má dle autora dva tvary nominativu singuláru (např. *Frieden* – *neutrální x Friede* – *příznakově pro vyšší styl*). Dále uvádí, že u některých substantiv odpadá koncové *-e* (*der Bursche* – *Bursch* – *chlapec, chasník*); u některých substantiv je to kvůli významovému rozlišení (*der Lump* – *lump x der Lumpen* – *hadr*). Nominativ vysvětluje nejprve jako nominativ ve funkci podmětu a predikativního jména (*Sein Freund ist Apotheker.*), dále pak nominativ jako pád oslovení (*Sehr geehrter Herr Professor.*), nominativ jako pojmenování (*Haltestelle*), nominativní člen vytčený mimo větu (*Ja, der Krieg, das war eine furchtbare Zeit.*), jmenné věty nominativní (*Braver Hund!*).

(Povejšil, 1992, s. 130-132)

Akuzativ

Akuzativ je shodný s nominativem u feminin a neuter v singuláru i v plurálu. U maskulin jsou to v singuláru pouze podstatná jména, která jsou skloňována slabě. Akuzativ je dále rozdělen na akuzativ ve funkci předmětu (*Den Roman habe ich noch nicht gelesen.*), akuzativ ve funkci příslovečného určení času, místa a míry (*Er hat den ganzen Tag geschlafen.*), jmenné věty akuzativní (*Guten Tag.*), akuzativní předmět a příslovečné určení v akuzativu po adjektivech (*Er ist diese Arbeit nicht gewohnt.*).

(Povejšil, 1992, s. 132-133)

Dativ

Maskulina a neutra, která se skloňují silně, mohou mít v dativu singuláru koncovku *-e* nebo mohou být bez koncovky. Maskulina slabá a neutrum *das Herz* mají koncovku *-(e)n*. Plurál podstatných jmen, která jsou skloňována silně, přibírá zakončení *-(e)n* (*den Lehrer-n*). Výjimkou jsou však podstatná jména, která končí na *-n* (*der Rahmen - den Rahmen*), ta koncovku *-(e)n* nemají. Stejně tak je tomu u jmen, která mají *-n* již v plurálové koncovce (*die Bett-en – den Bett-en*) a jmen končících v plurálu na *-s* (*die Klubs - den Klubs*).

Dále autor vypisuje varianty substantiv, u kterých není možné v singuláru uvést koncovku *-e*, jsou to mimo jiných například cizí slova (*Reporter*), či substantiva s předložkou bez členu (*aus Glas*).

Podkapitolami dativu jsou dativ ve funkci předmětu (*Ich habe dem Vater zum Geburtstag geschrieben.*), dativ prospěchový – commodi (*Ich kaufe dem Sohn eine neue Platte.*) a přívlastňovací – possessivus (*Die Mutter wäscht dem Kind das Haar.*)

(Povejšil, 1992, s. 134-135)

Genitiv

Nejvíce informací je uvedeno o genitivu. Silná maskulina a neutra mají v genitivu koncovku *-(e)s* a slabá koncovku *-(e)n*. U některých substantiv je kombinovaná koncovka *-(e)ns*.

V obecném výkladu genitivu následuje podrobné vysvětlení používání genitivních koncovek u různých substantiv, vždy jsou uváděny příklady.

Funkce genitivu jsou následující: genitiv ve funkci předmětu (*Dies Bedarf keines Beweises.*), genitiv ve funkci predikativního jména (*Er war guter Laune.*), genitiv ve funkci příslovečného určení (*Meines Wissens verhält es sich anders.*) a genitivní přívlastek, který má více typů (*die Lösung des Problems*).

(Povejšil, 1992, s. 135-139)

Výklad pádu končí autor zmínkou o předložkových pádech. „Vedle pádů prostých se ve větě vyskytují pády s předložkou. Plní funkci jmenné části přísudku, doplňku, předmětu, příslovečného určení, přívlastku. [...]“ (Povejšil, 1992, s. 140)

3. PRAKTICKÁ ČÁST

3.1. Analýza rozsahu a obsahu v jednotlivých gramatikách a jejich přínos pro studující DaF

3.1.1. Die Grammatik - Dudenreihe

V *Dudenreihe*, jakožto nejsilnějším svazku ze všech studovaných publikací, je substantivum zpracováno podrobně a zároveň velmi přehledně.

Zaměřím-li se nejprve na úvod, musím konstatovat, že čtenář je do problematiky zasvěcen velmi rychle, protože je vyložena jednoduše, bez zbytečných obtížností. Výklad je vhodně rozdělen na části. Výjimky a zvláštnosti jsou uváděny vždy za danou problematikou. Tento svazek je vhodně doplňován příklady v každé části daného tématu. Čtenář si tak může udělat snadněji obrázek o tom, co autoři chtěli vysvětlit a vysvětlili. Velmi vhodně jsou daná témata doplněna tabulkami, které jsou přehledné a dokážou sloužit jako velmi dobré pomůcky při pochopení látky, za což je čtenář vděčný.

Autoři se dopodrobna vyjadřují i o zvláštních případech při skloňování. Nevynechávají žádné podstatné části, výklad nezjednodušují na úkor obsahu. Systematicky uvádějí nejprve singulár, poté plurál u podstatných jmen, která se obvykle vyskytují v běžné němčině. Do výkladu „běžných“ substantiv nevměšují cizí slova. Ta mají svoji vlastní podkapitolu a tak je snadnější je lépe pochopit a zapamatovat si jejich deklinační systém.

Jména vlastní, jména zeměpisná, jména ulic, budov, firem aj. a jména národností jsou uvedena včetně příkladů a jsou rozdělena na jednotlivé podskupiny, u kterých je detailně vysvětleno skloňování, tedy použití a zařazení k deklinačnímu systému.

Autoři se soustředí i na používání krátkých a dlouhých pádových koncovek, které bývají někdy chybně přiřazovány. Nezapomenou ani na nulovou genitivní koncovku, která má své místo v jedné z kapitol.

Jednou z rozsáhlejších kapitol jsou také apelativa, kterým věnují dostatek prostoru pro vysvětlení a tím i snadnému pochopení pro čtenáře. Více o nahrazování genitivu se studující DaF dočtou právě v této kapitole. Použití apostrofu zmiňují u skloňování vlastních jmen bez členu. Zdůrazňují však, že je lepší jej nahradit formou „von“, která je běžnější.

Svazek je pro mě, troufám si říct, favoritem mezi ostatními publikacemi. *Dudenreihe* bych ze všech studovaných materiálů doporučila studujícím DaF nejvíce. Udělal na mě dojem nejen srozumitelným vysvětlením, ale především použitím mnoha příkladů, které jsou, podle mého názoru, nedílnou součástí každého výkladu. Studující DaF si snadno spojí teoretickou část s částí praktickou a látku tak snáze pochopí, což je prioritou každé naučné literatury.

Dudenreihe je pro studující DaF velkým přínosem, je velmi dobře vypracována, vše je vysvětleno velmi názorně a doplněno o příklady. Autoři se snažili o srozumitelný jazyk, aby byl text plynulý a rychle pochopitelný.

Je určitě vhodné při studiu kombinovat s českými autory (Povejšil), aby i úplným začátečníkům bylo vše jasné, nicméně i bez českých gramatik je pro mě *Dudenreihe* nejlepší volbou ke studiu.

3.1.2. *Grundriß der deutschen Grammatik – Eisenberg*

Grundriß der deutschen Grammatik by měl být podle mého názoru zpracován, jak již název napovídá, jako stručný přehled, avšak není tak docela pravdou, že by substantiva, potažmo pád, byla vyložena stručně a především jasně.

Na rozdíl o jiných autorů používá Eisenberg k vysvětlení dané látky souvislý text, do kterého přidává spoustu doplňujících informací. Uvádí příklady, které jsou odlišené stylem písma, ale pro čtenáře, který si chce text zapamatovat a dobře se naučit látku, je dle mého názoru méně přehledný. Příklady by měly být součástí textu, ale nikoliv součástí slohového útvaru. Uváděla bych je tak, jako to dělají autoři v *Dudenreihe*. Eisenberg uvádí mnoho citací právě ze zmíněného svazku.

V kapitole „Paradigmentafeln des Substantivs“ uvádí použití koncovek, které jsou opět součástí textu. Je však velikým plusem, že si čtenář může koncovky prohlédnout v tabulkách, které jsou součástí výkladu. Tabulky jsou přehledné a srozumitelné. Pod nimi je vysvětlení, avšak psané opět souvisle. Myslím, že by nebylo na škodu udělat v textu častěji odstavce a docílit tak snadnějšímu pochopení látky studujícím DaF.

Svým bádáním jsem také dospěla k názoru, že není na škodu zařadit výjimky či těžkosti při skloňování do zvláštní kapitoly. Uvést ji například v závěru, nebo alespoň zvýraznit v textu či od něj důrazně oddělit. To mi v této publikaci chybí.

Myslím si, že pojetí substantiva v *Grundriss der deutschen Grammatik* není nepřínosné, ale je minimálně náročnější než jiné svazky. Studující DaF mohou

k lepšímu pochopení látky využít velké množství příkladů, Příklady jsou v textu méně patrné, ale i přesto jich lze najít nespočet.

3.1.3. Deutsche Grammatik – Engel

Nomina neboli substantiva, co se týká všeobecného pojetí a deklinace, vykládá Engel na osmi stranách. I přesto, že není substantivum a jeho deklinace rozsáhle vysvětlena, zahrnuje tato gramatika dle mého názoru podstatnou část. U všeobecného pojetí nejprve dochází k vysvětlení slov „Nomen“ společně s příklady. Nezapomene uvést ani zpodstatnělá adjektiva. Pojem „Flexion“ vysvětluje v krátkém souvislém textu.

„Die Deklination des Nomens“ je uvedena výčtem čtyř německých pádů a stručnému vysvětlení pojmu deklinace. Flexe pádu je dnes zachována v genitivu singuláru a dativu plurálu, jak autor uvádí. Deklinační třídy a podtřídy detailně popsal. Nejprve u každé deklinační třídy použil tabulku, ve které uvádí singulár a plurál jednoho podstatného jména ve všech pádech, poté jednotlivé podtřídy popisuje a uvádí u nich příklady. Podle mého názoru mohl ale zvolit více mezer mezi jednotlivými podtřídami, protože při studiu se může čtenář snadno přehlédnout a naučit se tak látku chybně. Tabulky se mi však velmi líbí, protože jsou přehledné, což je pro čtenáře vždy příjemnější než zahlcené tabulky, ze kterých není čitelné téměř nic.

Přehled singulárových koncovek je psaný ve větách, kdy začátek, tedy pád a číslo, jsou psané velkými písmeny. Už to samotné napomáhá k lepší orientaci a snadnějšímu pochopení. V samotném závěru uvádí problémy při deklinaci substantiv. Je dobré, že autor tuto podkapitulu oddělil a uvedl ji v samotném závěru. Čtenář si nalistuje v publikaci snáze to, na co si má dát při deklinaci pozor. Nemusí hledat případné vsuvky v textu a strávit tak na studiem více času než je potřeba.

Deutsche Grammatik je dle mého názoru přehledná, jasná, ale stručná. Je třeba použít k dostudování podrobnějších informací dané látky i jinou publikaci.

3.1.4. Leitfaden der deutschen Grammatik – Helbig/Buscha

Když jsem studovala svazek *Leitfaden der deutschen Grammatik* a vyhledala jsem si v obsahu termín „Kasus“, našla jsem kategorii vysvětlení pádu. Jeho pojetí spočívá ve stanovení pozice v textu. Jakou roli může pád v textu hrát.

Dále pak rozdělení pádů na bezpředložkové a předložkové. K pádům předložkovým uvádí dostatečné množství příkladů, kdy ve všech případech zmiňuje předložkové vazby slovesné a předložkové vazby se substantivem. Myslím si, že vhodnější by bylo, kdyby rozdělili tyto předložkové vazby podle použitých předložek. Bylo by to přehlednější a pro studujícího DaF snadněji zapamatovatelné. Autoři příklady seřadili podle abecedy.

Deklinace substantiv je pak vysvětlena pod kategorií substantiv. *Helbig a Buscha* pojali deklinaci substantiv velmi přehledně. Uvedou tabulku, pod níž vloží stručný popis a pod ním následuje podrobný výklad s použitím příkladů. Takto by podle mého názoru měl vypadat každý naučný text. I ze své zkušenosti musím konstatovat, že z takto zpracovaných materiálů se mi nejlépe učilo a dodnes vlastně učí. Myslím si, že takovéto pojetí je pro studující DaF velkým přínosem. Z tohoto hlediska je *Leitfaden d.d.G.* společně s *Dudenreihe* na mém pomyslném žebříčku v horních příčkách.

Deklinace je rozdělena na několik částí – deklinace v singuláru, deklinace v plurálu, zvláštnosti při tvoření plurálu, deklinace vlastních jmen v singuláru a deklinace zpodstatněných adjektiv a příčestí. I na této publikaci oceňuji, že zvláštnosti při tvoření plurálu jsou uvedeny samostatně.

3.1.5. Deutsche Grammatik – Hentschel

Ačkoliv nese tato publikace stejný název jako ta od autora Ulricha Engela (*Deutsche Grammatik*), je psána dosti rozdílně. Je tedy potřeba, aby si vždy čtenář a zároveň studující DaF prohlédl, jakou z gramatik chce nebo potřebuje studovat a jaký styl psaní je mu blízký.

Hentschel pojala *Deutsche Grammatik* jako slovník, ve kterém uvádí hesla v abecedním pořádku.

Při prvním prozkoumání publikace jsem narazila na pád jako takový. Díky použití pádu, získává slovo určitou roli ve větě. Podrobné vysvětlení a zaměření se na jednotlivé pády zachytil autor na čtyřech a půl stranách. Příklady neuvádí odděleně, ale jsou součástí souvislého textu, dokonce přímo součástí některých vět (nejsou v závorkách), jsou rozlišeny i stylem písma. I v případě, že tento styl mi není blízký a hůře se mi z něj učí, zde mi nepříjemný nebyl.

Pády vysvětluje v pořadí nominativ, akusativ, dativ a genitiv. Nezapomene však zmínit ani pády, které se v němčině nevyskytují, je třeba je nahrazovat např. pomocí předložkových vazeb. Jsou to pády ablativ, lokativ, instrumentál a vokativ. Informace se neobjevuje v žádné gramatice tak podrobně jako v této, proto si myslím, že je v tomto ohledu dobrým pomocníkem pro sudující DaF.

Dalším heslem, které obsahovalo slovo „kasus“ byla „Kasusgrammatik“. Zde bylo pouze vysvětleno, co to „Kasusgrammatik“ vlastně je. Stejně tomu bylo u hesla „Kasustheorie“.

Deklinace podstatných jmen není uvedena jako samostatná kapitola, je součástí substantiv a jejich mluvnických kategorií. Tabulky, dá-li se tomu tak říkat, jsou podle mého názoru hůře napsané než v jiných publikacích – některé z nich jsou méně přehledné. Stačilo by pouze doplnění čar a čtenář by se v nich lépe vyznal. Pád, potažmo deklinace, jsou vysvětleny stručně, nezaplňují ani celou stránku. Výklad je velmi zkrácený, což je podle mého názoru škoda.

3.1.6. Handbuch der deutschen Grammatik – Hentschel/Weydt

Pád je v příručce *Handbuch der deutschen Grammatik* uváděn na téměř 22 stranách. Na rozdíl od výše uvedené publikace zmiňuje autor nejprve pády, které v němčině nenajdeme. Uvádí u nich možnosti nahrazení čtyřmi pády současné němčiny.

Velmi detailně se však věnuje jednotlivým pádům – nominativu, dativu, genitivu a akusativu, což je dle mého názoru přínosnější.

Každý ze čtyř pádů současné němčiny označuje několika možnými termíny, přičemž uvádí i význam označení (např. Nominativ – 1. Fall, Nennfall, Werfall). Při popisu jednotlivých pádů uvádí různá označení s použitím dolních indexů, ve

kterých se odkazuje na jiné autory. Myslím si, že kdyby veškeré tyto odkazy uvedl mimo text a věnoval se pouze vlastnímu výkladu látky, byla by látka srozumitelnější a lépe pochopitelná. Příklady jsou uvedeny v souvislém textu, což je podle mého názoru nevhodné, jelikož je můžeme snadno přehlédnout. Jsou sice použity v jiném stylu písma, avšak ani tato skutečnost je nevyzdvihuje. Použití příkladů je, podle mé vlastní zkušenosti, nejdůležitější částí každé gramatiky. Když čtenář nemá zpětnou vazbu na teorii, těžko ji správně pochopí.

Velmi se mi zamlouvá shrnutí v tabulce, která je umístěna v závěru. Jsou tam rozděleny pády a jejich vlastnosti společně s příklady. Pro studující DaF jsou schémata a tabulky také velkým přínosem, protože jim pomohou správně nastudovanou látku zařadit a pochopit.

3.1.7. Mluvnice současné němčiny – Povejšil

Na jedenácti stranách je uveden pád v Povejšilově *Mluvnici současné němčiny*. Pád je uveden na jedné straně nejprve obecně, na ostatních pak konkrétně. Na rozdíl od ostatních výše studovaných publikací je *Mluvnice současné němčiny* psána v českém jazyce. Je založena na principu systematického srovnávání němčiny a češtiny. Pro studující DaF s mateřským jazykem českým je myslím nejlepší kombinací studovat současně minimálně dvě gramatiky – jednu v mateřském jazyce (Povejšil) a jednu v německém jazyce (např. Dudenreihe). Přínosem je pak nejen správné pochopení látky, ale i používaných termínů, kterými však tato mluvnice nepřekypuje.

Tak jako někteří autoři, ani *Povejšil* nevysvětluje pády v pořadí nominativ, genitiv, dativ, akusativ. Zvolil pořadí jednodušší pro vysvětlování a tím tak usnadňuje pochopení látky studujícím DaF. Pády uvádí v tomto pořadí – nominativ, akusativ, dativ, genitiv. Každý z pádů je charakterizován a je doplněn příklady. Přímo v textu jsou uvedeny výjimky, nicméně i tak je gramatika přehledná. Je psána jasně. Podle mého názoru je vysvětlení pádu srozumitelné a díky přehlednému psaní je celá německá gramatika vhodně zpracovaná. Vždy, jakmile uvede o pádu nějaké informace, dodá okamžitě příklady, vše od sebe odděluje pomocí odstavců.

Pády však nevysvětluje jen k vyjádření významu substantiv, ale zapojuje i funkce, ve kterých se pády mohou objevit. Je velkým přínosem, že pojímá pád jako komplexní součást německé gramatiky. Studující DaF nemusí vyhledávat souvislosti v celé gramatice, má veškeré informace týkající se pádu pod jednou kapitolou. Tím se stává gramatika čtenáři vyhledávanou.

3.2. Obtížné jevy pro studující DaF – konkretizace jevů

Obtížných jevů v problematice studia deklinace substantiv je několik. Zaměřím-li se na konkrétní jevy, musím v první řadě uvést velké množství přípon a koncovek, díky kterým dochází k různým způsobům deklinace. Němčina je v tomto velmi variabilní a u některých slov je problematické určit správnou deklinační třídu, a tím správně určit koncovku.

Cizí slova, vlastní jména a jim podobné skupiny shledávám také jako jedny z náročnějších. Každá ze skupin má svá vlastní pravidla a je třeba se je naučit a díky tomu správně používat. Tato substantiva mají několik možností skloňování jak v čísle jednotném, tak v čísle množném.

Potíže při studiu DaF může, dle mého názoru, způsobovat také kolísání podstatných jmen a tzv. „Doppelformen“. Je důležité učit se substantiva včetně plurálu, abychom mohli rozlišit právě ono kolísání a dvojí formu (např. die Bank – die Bänke (lavice) x die Banken (instituce)).

Substantivum může hrát ve větě několik rolí – stává se větným členem. Syntaktické pojetí substantiva není o nic snadnější než to morfologické. Myslím si, že i v této oblasti by mohly nastat při studiu potíže, neboť i zde je mnoho variant.

Předložkové pády, potažmo předložkové vazby, jsou jednou z několika obtížností studovaného tématu. Vzhledem k tomu, že němčina má pouze čtyři pády, je zapotřebí ostatní pády nahradit. Němčina k tomu používá mimo jiné i předložky a jejich vazby. Je důležité naučit se tuto předložku společně se substantivem, ke kterému náleží.

Správné použití krátkých a dlouhých koncovek může být při skloňování v daném slova smyslu také potíží. Čtenář by měl brát na zřetel několik faktorů, díky kterým snadno určí vhodnou koncovku, popřípadě ji úplně vypustí. I vypuštění koncovky, tzv. Wegfall, má svá pravidla a i to by podle mého názoru mohlo dělat studujícím DaF mírné potíže.

Studující DaF by si měli také uvědomit, že používání apostrofu při skloňování vlastních jmen není úplně vhodné (ač tomu tak v jiných jazycích bývá), že je lepší jej nahradit formou „von“.

Zaměří-li se studující DaF na konkrétní jevy, které mu dělají potíže, je schopen je pochopit. Musí však detailněji sledovat rozdíly na použitých příkladech a zapamatovat si různá pravidla, aby vše dobře pochopil a následně použil. Němčina je jako cizí jazyk náročná, je třeba dbát na všechny aspekty, které nabízí a všechny poznatky ze studia spojit v celek, díky kterému lze látku dostatečně pochopit.

4. ZÁVĚR

Tématem mé bakalářské práce bylo německé substantivum a jeho pojetí v gramatikách, především morfosyntaktická kategorie pádu.

Zaměřila jsem na substantivum v jednotlivých gramatikách a detailně ho zpracovala ve své práci. Substantivum jsem nejprve obecně vysvětlila a poté jsem se snažila vyložit osobitá pojetí jednotlivých autorů. Každý autor pojímá substantivum ve svých publikacích rozdílně.

Svým bádáním jsem dospěla k mnoha závěrům. Díky detailnímu studiu všech doporučených materiálů jsem schopna substantivum chápat nejen jako jeden ze slovních druhů, ale jako celek se všemi možnostmi skloňování a používání v německém textu.

V teoretické části jsem tedy především studovala, kdežto do praktické části jsem mohla zařadit i svůj vlastní názor na jednotlivé gramatiky. Na tyto publikace jsem se snažila dívat jako čtenář, který není rodilý mluvčí, abych se lépe vžila do situace studujících DaF a mohla tak s jistotou určit obtížné jevy, které se v německém skloňování substantiv objevují a které by mohly dělat potíže. Veškeré tyto obtížné jevy jsem se snažila blíže specifikovat. Němčina má spoustu pravidel a pouček, které je důležité správně studovat a následně používat.

Pokud bych měla shrnout, se kterými gramatikami se mi nejlépe pracovalo a která jsou tak dobrým pomocníkem studujícím DaF, nemohu vybrat pouze jednu. Zaměřím-li se ve stručnosti na některé autory, musím vyzdvihnout gramatiku, která pochází z řady svazků Duden. Byla mi největším přínosem a myslím si, že je největším přínosem ostatním studujícím DaF. Dudenreihe je velmi přehledně zpracována a díky velkému množství příkladů snadno pochopitelná. Ani ostatní autoři však nezůstávají v pozadí. Leitfaden der deutschen Grammatik (Helbig/Buscha) řadím také k těm povedenějším, jelikož jsou přehledné, jasné a doplněné o příklady. Příklady jsou dle mého názoru nedílnou součástí každého výkladového materiálu. Co se týče jediného českého autora v mé doporučené literatuře, jeho pojetí mě také oslovilo. Pád pojímá též velmi přehledně. Je vhodným doplňkem ke studiu německých gramatik. Studující DaF si tak snáze ověří, zda látku vyloženou v německém jazyce, dobře pochopil. I správné pochopení látky jde ruku v ruce s obtížnými jevy. Pokud čtenáři problematiku špatně pochopí, budou pro ně i jevy výrazně snadné těmi těžšími.

5. RESÜMEE

Das Ziel meiner Bachelorarbeit war die Auffassung der morphosyntaktischen Kasus-kategorie in verschiedenen deutschen und tschechischen kontrastiven Grammatiken zu analysieren. Diese Bachelorarbeit besteht aus zwei Teilen, der erste Teil ist theoretisch und der zweite Teil ist praktisch.

Der erste Teil widmet sich der Problematik des deutschen Substantivs wie einem allgemeinen Begriff. Nachdem die Grammatiken studiert worden waren, wurden aufgrund dieser Erkenntnisse alle wichtigen Informationen über das Substantiv, seine grammatikalischen Kategorien und hauptsächlich über sein Deklinationssystem zusammengefasst. Diese Erkenntnisse wurden gründlich dokumentiert und auch mit Beispielen belegt. Nächstens wurde auf morphosyntaktische Kasus-kategorie in den einzelnen Grammatiken gezielt, wobei die Kasus-kategorie und Deklination in allen sieben empfohlenen Grammatiken erforscht wurden.

Im praktischen Teil wurde zuerst die Analyse des Umfangs und des Inhaltes von einzelnen Grammatiken durchgeführt. Es wurde auf die Grammatiken gezielt wie

auf Medien, die den DaF-Studierenden erforschte den Stoff richtig zu verstehen und auch in Standarddeutsch richtig zu benutzen. Es wurde auch die Form beobachtet, mit der einzelnen Grammatiken geschrieben sind, also persönliche Auffassungen verschiedener Autoren. Auf Grund der durchgeführten Analyse kann der Beitrag der einzelnen Grammatiken für die DaF-Studierende eingeschätzt und präsentiert werden. Im Schluss des praktischen Teils stehen die schwierigen Erscheinungen, die den DaF-Studierenden Probleme machen können.

Ich möchte feststellen, dass mit einigen Grammatiken war die Arbeit besser und mit anderen schlechter. Dank des Studiums dieser Materialien habe ich begriffen, wie man die Problematik des Kasus in verschiedenen Hinsichten auffassen kann.

Die Autoren bevorzugen die Richtung der Kasusategorie auf den grammatikalischen Teil und auf die Verwendung in dem Satz. Es ist bestimmt wichtig, dass die DaF-Studierenden diese Informationen wie einen Komplex wahrnehmen, weil alles mit allem zusammenhängt und die Auslassung irgendeiner Erkenntnisse zum falschen Verständnis und Annahme der deutschen Grammatik führen kann.

Ich möchte allen DaF-Studierenden mehrere Publikationen zum Studium empfehlen. Es erweist sich als sehr ungünstig, sich nur an eine Publikation zu klammern. Jede Publikation enthält etwas Besonderes und nur im Zusammenspiel mit anderen Publikationen kann der Leser den Stoff gerade so, wie notwendig ist, in seiner Gesamtheit begreifen.

6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Dudenreihe (2009). Bd.4 – Die Grammatik. 8. Auflage. Mannheim: Duden. 1343s. ISBN 978-3-411-04048-3.

EISENBERG, Petr (2006). Grundriss der deutschen Grammatik, Bd.1. Das Wort. 3. durchgesehene Auflage. Stuttgart/Weimar: Metzler. 520s. ISBN 978-3-476-02160-1.

ENGEL, Ulrich (2009). Deutsche Grammatik. Neubearbeitung. 2. durchgesehene Auflage. München: Iudicium. 485s. ISBN 978-3-89129-914-2.

HELBIG, Gerhard a Joachim BUSCHA (2007). Leitfaden der deutschen Grammatik. 6. Auflage. Berlin/München/Wien/Zürich/New York: Langenscheidt. 304s. ISBN 3-468-49495-5.

HENTSCHEL, Elke (2010). Deutsche Grammatik. 1. Auflage. Berlin/New York: de Gruyter. 404s. ISBN 978-3-11-018560-7.

HENTSCHEL, Elke a Harald WEYDT (2003). Handbuch der deutschen Grammatik. 3. Auflage. Berlin/New York: de Gruyter. 524s. ISBN 3-11-017501-0.

POVEJŠIL, Jaromír (1992). Mluvnice současné němčiny. 2. vydání. Praha: Academia. 313s. ISBN 80-200-0453-X.

VOLTROVÁ, Michaela (2005). Fraus - přehledná německá gramatika. 1. vydání. Plzeň: Fraus. 160s. ISBN 80-723-8416-3.

BERGLOVÁ, Eva, Eva FORMÁNKOVÁ a Miroslav MAŠEK (2002). Moderní gramatika němčiny: výklad, cvičení, klíč. 2. vydání. Plzeň: Fraus. 311s. ISBN 80-723-8144-X.